

TÎRGOVIȘTEA DE LA MIJLOCUL VEACULUI TRECUT EVOCATĂ PE PANTAZI GHICA

CONSTANTIN MANOLESCU

Dacă am fi editori, am scoate într-un tiraj mic o colecție de interes istorico-literar, prin care să se dea din nou circuitului public creația unor scriitori așa-ziși minori din veacul trecut ca : I. M. Bujoreanu, Al. Cantocuzin, Gr. H. Granda, Al. Pelimon, I. C. Fundescu, P. Ghica.

Specialiștii de provincie sau nespécialiștii de aiurea nu pot cunoaște decît din micronotele oferite de istoriile literare creația acestora, creație care oferă oricărui lector atent surprize, dincolo — evident — de paginile vitriolate de timp. Nu numai condiția intelectualului de provincie cere o asemenea *colecție-muzeu*. (Nu vă îndoiiți de proprietatea termenului. Fotografia unui veștmînt sfîșiat, putrezit, scos dintr-un mormînt și conservat este totuși o imagine apropiată, într-o oarecare măsură, de reeditarea unei cărți dintre cele arătate mai sus. Unele obiecte de muzeu mai au o anumită funcționalitate, altele nu, însă și unele și altele ajută la conturarea unei epoci). O asemenea colecție-muzeu este cerută și de pregătirea viitorilor intelectuali. Este inadmisibil ca un bun profesor să nu treacă prin filtru personal creațiile unor scriitori asimilați doar în limitele oferite de un manual de istorie literară. (Antologiile sînt dilatări mai mult sau mai puțin semnificative ale citatelor din istoriile literare).

Fără lectura unor asemenea scriitori, nici criteriul valorii nu-și capătă fundamentele necesare. De altfel un mare scriitor nu poate fi înțeles și nu i se pot nuanța valorile despărțindu-l de scriitorii așa-ziși minori ai epocii sale, după cum o suprafață intens luminată nu poate prinde relief fără retragerile simultane ale unui corpus de umbre.

Articolul de față semnalează pentru categoria de intelectuali de mai sus și comentează pentru totalitatea lor o interesantă descriere a Tîrgoviștei de la mijlocul veacului al XIX-lea, datorată lui Pantazi Ghica (1831—1882).

Om de întinsă cultură, spirit laborios, pasionat, inteligență lucidă și rafinată, Pantazi Ghica este un Alarcón al vremii sale. Doar anti-junismul său explică singura indelicatete a lui Eminescu transmisă nouă sub umbra — nu lumina — unui vers: „Negru, cocoșat și lacom“. Secretar al „Magazinului istoric“, ziarist și avocat cu atitudine democratică, o vreme inspector al monumentelor istorice, Pantazi Ghica a fost și un scriitor înzestrat¹.

Trebuie să reținem, pentru subiectul articolului de față, ca la terminarea războiului din Crimeia (1856) este numit procuror supleant la Tribunalul de Dimbovița, iar la 31 decembrie 1858, președinte. Din această perioadă datează și pledoriul fratelui său Ion Ghica pentru recăpătarea drepturilor electorale pierdute din cauza „înstrăinării“ sale în perioada cît fusese bey de Samos. În 1859 Pantazi Ghica părăsește Tîrgoviștea, fiind numit asesor la Ministerul Justiției².

Impresiile perioadei tîrgoviștene (1856—1859) sînt evocate în „O lacrimă a poetului Cîrlova“ (1858) scrisă și tipărită în perioada cînd se mai afla la Tîrgoviște, precum și în romanțul „Un boem român“ (1860), tipărit la scurtă vreme după plecarea din oraș, sub imperiul încă fierbinte al amintirilor de aici.

Nu se împliniseră nici două decenii de la moartea prematură a lui Cîrlova cînd a scris Pantazi Ghica nuvela citată. Amintirea poetului fiind vie pe aceste locuri, dragostea lui pentru o maică de la mănăstirea Viforita este — credem — reală, excluzînd, bineînțeles, aura exagerat romanitică.

De aici, mai tîrziu, vor fi reluat amănuntul Al. Vlahuță și Duiliu Zamfirescu.

Capitolul I al nuvelei este în întregime, fără o prea mare legătură cu cele ce urmează, dedicat descrierii Tîrgoviștei. Aceași descriere ușor amplificată și legată de unele fapte epice este reluată în capitolul al IX-lea din „Un boem român“.

Retorismul scrisului său, nu lipsit de pitorescul limbajului ușor vestust, asemănător patinei vechilor stampe, se simte de la primele pagini :

„Cine nu cunoaște Tîrgoviștea ? Frumoasă de suveniruri antice, capitala veche a lui Radu cel Mare, Mihai Bravu, Mircea Bătrînul. Călatorul care merge s-o viziteze, zărește de la o depărtare de un cuart de poștă Chindia, ruinele palatului domnesc, cupolele bisericilor Mitropolia și Stelea... cu aspectul lor dărăpănat, modest și melancolic...“

Descrierea devine apoi strict topografică : „Tîrgoviștea scăldată de la Luciani prin Dimbovița...“ și pe partea cealaltă de Ialomița cu undele

¹ *Cămătarulu* (anecdotă) Buc., 1858 ; *O lacrimă a poetului Cîrlova* (nuvelă) Buc., 1858 ; *Un boem român* (romanț) Buc., 1860 ; *Iadeșiu* (comedie într-un act) Buc., 1866 ; *Stan Pățitu* (comedie originală în trei acte) Buc., 1886.

² Se va mai întoarce în acest oraș, în 1870, ca avocat al apărării în procesul „Conspirației republicane“ conduse de Eugen Carada și Al. Candiano Popescu.

curate precum „cristalul de Bohemia“. Oraşul pare — şi aici observăm asemănări cu destul de cunoscuta descriere a lui Bălcescu — sub povara verdetii, mai degrabă o uriaşă grădină.

Tonificante, sugestive sînt pensulaţiile prin care Tîrgoviştea apare „ca o femeie îmbătrînită de ani, înclinată sub povara anilor, pe care nici seculii, nici suferinţele nu au putut şterge trăsăturile de frumuseţe, surîsul trist de bunătate...“

Ochiul atent al lui Pantazi Ghica înregistrează, fie şi numai într-o singură propoziţie, prima observaţie asupra portului din zona Tîrgoviştei : „*La fărînzescă cusută cu găctane, lucind în fluturi*“. Întrebarea făcută în urmă cu peste 100 de ani, îşi păstrează şi azi actualitatea pentru cultura dimboviţeană : „...pentru ce acei ce se ocupă de armonie la noi nu au întreprins a face o colecţiune generală de toate cîntecele şi danţurile noastre vechi şi noi...?“

Împrejurimile Tîrgoviştei trăiesc prin marile teritorii ale toamnei — viile, evocate cu o tentă idilică:

„*Toamna viile răsună de acoardele voioase ale lăutarilor, horele entuziasmate de mustul plăcut se învîrtesc în bucurie dinaintea ospele ce atunci se deschid în toate drumurile de comunicaţie, accentele vesele ale muncitorilor lucrători şi culegători de idealuri străbat spaţiul şi vin pînă în oraş, juni flăcăi şi fete se joacă, rîd, glumesc, dănţiesc pe iarba verde ce abia începe a o păli achilionul lui octombrie*“.

Precum Alecsandri a ferit de moarte pe Barbu Lăutaru, Pantazi Ghica fereşte de moarte pe contemporanul muntean al lui Barbu — Paraschiva Paharnicu.

„*Stîlpul veseliei acelui oraş*“, ȕiganul cobzar „*paharnicit de el însuşi, confirmat de rangul acesta de tofi tîrgovişteni*“, gras, ȕinînd pe pîntec „*cobza lui veche mai ca şi dînsul*“ este izvor de cîntec. (*Cobza lui pare a izbi a zice şoapte mai amoroase decît Schubert*) Paraschiva Paharnicu este cert o figură pe care o viiţoare istorie a culturii dimboviţene va trebui să o reţină.

„*E un curios original — scrie Pantazi Ghica — acel cobzar zdrenţaros, maliţios, gras, dotat de un spirit nespus de artist în toată puterea cuvîntului... la danş cobza lui pare că saltă în măsura şi că învîrteşte polca cu cei ce o saltă, la o înmormîntare instrumentul său suspină lugubru sau plînge cu rudele mortului*...“

„*Cu giubeaua-i de postav mîncată de molii, ruptă*...“ cobzarul cînta vara la hanul de la Şerbăneşti — la băile de pucioasă deschise de Kiseleff, iar vara la bilciul de la Cornăţel : „*Bilciurile pe afară unde se adună tot oraşul : Cornăţelul răsunînd de veselie strigăte, chiote, cimpoaie, fluiere, cavaleri*...“ Paraschiva Paharnicu acompaniat de Sava Lăutaru umplea în fiecare seară Uliţa Mare de armoniile strunelor şi da semnalul „*balurilor publice*“ din casele lui Polizache.

Așa apare din umbre și uitare Paraschiva Paharnicu, lăutarul „*avînd toată averea în cobza-i veche și armonioasă.*“

Descriind Curtea domnească cu dărîmăturile „*singure rămășițe ale vechilor fortificații, poarta, palatele în ruină*“ Pantazi Ghica mîngieie vanitatea țirgoviștenilor adăugînd „*Bucureștii dacă ar avea o Chindie ar fi o mică Țirgoviște.*“

Grădina publică se afla „*la marginea orașului, pe malul Ialomiței.*“ E vorba deci de grădina de la biserica Crețulescu, astăzi puțin frecventată. Însă frumos taluzată, micșorată evident ca întindere de o suită de clădiri de pe latura străzii Mihai Bravu cit și pe latura Ialomiței (Urmărind linia taluzului de-a lungul cunoscutei artere de circulație este evident cum acesta se pierde în prima străduță, probabil odinioară intrarea principală la aleele de promenadă). Aici „*joia și duminică*“ își etalau eleganța într-un tablou compozit femei în rochii de crinolină, bărbați în straie nemțești cu jobene înalte, ișlicari.

Alături se afla „*podul lung și frumos, souvenir lăsat orașului de Bibescu.*“

Cea de a doua grădină, cea a Mitropoliei, era „*locul întîlnirilor secrete.*“ Nu puteai ajunge la biserica metropolitană decît „*trecînd peste morminte și sărînd niște ziduri vechi și dărîmate*“ Călugărul îngrijitor a făcut „*izvor de trafic pentru sieși*“ arendînd-o unor sîrbi ca să cultive legume, iar din altă parte culege călugărul „*firul ce iese din coasă*“, lăsînd însă ca biserica să cadă în ruină. Grădina Mitropoliei era puțin mai sălbatică „*cu iarbă înaltă și moale, cu arbori plini de fructe dulci și răcoritoare.*“

Seara pe lună, orașenii se adunau în „*țirg*“, adică în centru³. Ulucile caselor lui Sticluță se întindeau pînă în fața caselor Mitropoliei. Mulți se așezau pe bănci dinaintea casei lui Ioniță Bărbierul, urmau apoi Bedros tutungiul, lipscănăriile Tănăseștilor, Răduleanu Ion, Simuică⁴ și Grigore Ștefănescu, luminile din prăvălii îngîinîndu-se cu „*reflectările radi-oase ale stelelor.*“ Peste tot pluteau chiotele ce veneau de la hanul bărbierului, aflat în piața oborului.

Descrierile oferite de cele două cărți ale lui Pantazi Ghica alcătuiesc cel mai complet tablou al Țirgoviștei romantice de la miezul veacului trecut, poate cel mai apropiat tablou de Țirgoviștea în care s-au născut sau au trăit scriitorii ca I. H. Rădulescu, Vasile Cîrlova Gr. Alexandrescu. Pantazi Ghica este în acest sens un Bouquet tardiv, mult mai complet însă.

³ Sensul acesta restrîns al cuvîntului „*țirg*“ (centrul comercial al orașului) este păstrat și azi de numele unei biserici — Biserica Țirgului. toponimul arătînd nu că este biserica orașului, ci a unui cartier, cel din centru.

⁴ Numele lipscănarului se păstrează ca toponim al satului Săteni, aflat în vecinătatea orașului.

Semnalarea noastră ar vrea să constituie un argument în plus pentru includerea acestui scriitor în tematica Muzeului scriitorilor țirgovișteni.

Condeiu de argint al unui gravor sau penița zvîrcolită în tuș a unui desenator îndrăgostit de bătrînul oraș românesc ne-ar putea oferi — inspirîndu-se din Pantazi Ghica — un album de contururi și estompe.

Pelerinul țirgoviștean se va apropia, poate, cu mai multă emoție de mormîntul lui Pantazi Ghica înfrățit pentru eternitate cu pămîntul dîmbovișean, în iulie 1882.